

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BOJXONA TIZIMINI AVTOMATLASHTIRISH

I.N.Niyozova

BuxDU, Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

U.Shodibekov

BuxDU, iqtisodiyot yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola bojxona tizimining yagona avtomatlashgan axborot tizimi, bojxona faoliyatlari jarayonlarini boshqarishning avtomatlashgan tizimiga oid tahliliy munosabatlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) va boshqa zamonaviy texnologiyalar bojxona ma'muriyatiga taqdim etilayotgan imkoniyatlar va muammolar muhokama qilinadi. Yagona avtomatlashgan axborot tizimini keng joriy etishga oid muhim taklif va xulosalar ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Bojxona, AKT, bojxona organlari, bojxona nazorati, deklaratsiya, YAaAT, tovarlar va transportlar.

Kirish. Iqtisodiy-matematik usullar va hisoblash texnikasi vositalaridan foydalanishning muhim yo'nalishlaridan biri boshqaruvning avtomatlashgan tizimini barpo etish bo'ladi. Raqamli iqtisodiyot doirasida bojxona sohasini raqamli transformatsiya qilish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-iyundagi "Bojxona ma'muriyatchiligini isloh etish va O'zbekiston Respublikasi davlat bojxona xizmati organlari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-6005-son Farmonida nazarda tutilgan bo'lib: Bojxona ma'muriyatchiligini isloh etish, bojxona organlari faoliyatini yanada takomillashtirish hamda samaradorligini oshirish, "qog'ozsiz va elektron bojxona"ning mantiqiy davomi va rivojlanishi bo'lgan "raqamli bojxonani" shakllantirish, shuningdek, bojxona ishi sohasidagi umume'tirof etilgan xalqaro norma va standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilishni jadallashtirish maqsadi ko'zda tutilgan⁹⁰. Respublika Davlat bojxona qo'mitasining yagona avtomatlashgan axborot tizimi, bojxona faoliyatlari jarayonlarini boshqarishning avtomatlashgan tizimidan iboratdir. Respublika bojxona xizmatining YaAAT ning asosiy vazifasi davlatning yagona bojxona siyosatini va bojxona organlarini boshqarishning amalga oshirish hamda uning samaradorligini shakllantirish hisoblanadi. YaAAT bojxona xizmatining

⁹⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 iyundagi "Bojxona ma'muriyatchiligini isloh etish va O'zbekiston Respublikasi davlat bojxona xizmati faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-6005-son farmoni

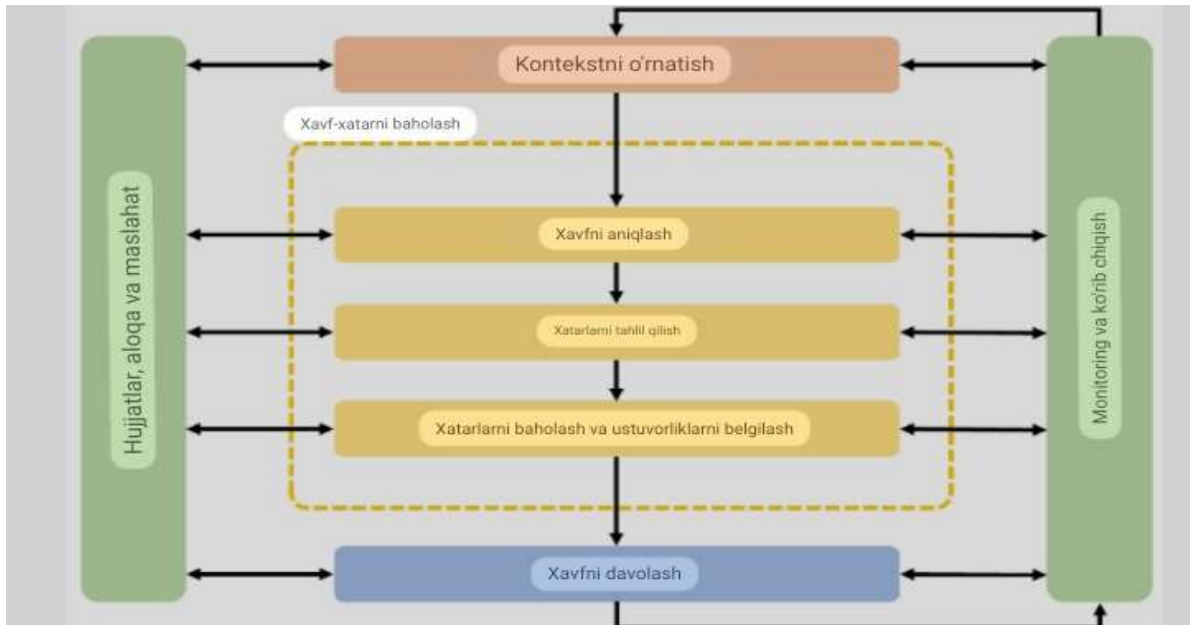
asosiy axborot texnologiyasini amalga oshirish vositasi deb tushuniladi. YaAAT ning rivojlanishi, bu soha bo'yicha yangi axborot texnologiyalarining bosqichma – bosqich yaratilishi va joriy qilinishi sohalarining zamonaviy – texnikaviy komplekslarga asoslangan jarayonlardir. Yuqorida bayon etilganlarga Bojxona boshqaruvi va raqamlashtirish asoslanib, respublika Davlat bojxona qo'mitasining YaAAT vazifalari quyidagilardan iborat:

- Respublika Davlat bojxona qo'mitasi bo'linmalari va hukumat organlarini bojxona statistikasini yuritish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar bilan taaminlash;
- bojxona organlarini boshqarishning barcha bo'g'inlarida tashkiliy-iqtisodiy tizimni takomillashtirish;
- tovarlarning hujjatlarini rasmiylashtiriluvini avtomatlashtirish;
- chegaradan o'tayotgan yo'lovchilarning yuklarini bojxona nazoratidan o'tkazishning samaradorligini oshirish;
- bojxona to'lovlarini hisoblashni nazorat qilish va markazlashgan holda, ularni undirib olishni ta'minlash;
- kontrabanda va bojxona qoidalarini buzishga qarshi kurash ishlarini ma'lumotlar bilan qo'llab-quvvatlash;
- notarif ravishda tartibga solish, ruxsatnomalar va cheklashlarni nazorat qilish usullari va vositalarini takomillashtirish;
- tashqi iqtisodiy faoliyatning bojxona bank nazoratida valyuta nazoratida amalga oshirish maqsadida va boshqalarda axborot texnologiyasini yaratish.

Respublika bojxona xizmatining YaAATiga asosan respublikaning mustaqillikka erishganidan so'ng rivojlanib, bojxona axborot texnologiyasining barcha bosqichlarida bojxona postidan Davlat bojxona qo'mitasining markaziy apparatigacha bo'lgan rivojlanishning ajoyib vositasiga aylanadi. DBQ yagona avtomatlashgan axborot tizimining keyingi rivojlanish va takomillashish asoslaridan biri, respublika bojxona siyosatini ketma – ket va bosqichma-bosqich ahamiyatini oshirishning kompleks dasturi hisoblanadi.

Tahlil va natijalar. YaAAT o'xshash tizimlar barcha rivojlangan mamlakatlarning barcha bojxona xizmatlarida mavjuddir. Masalan, AQSh, Angliya, Fransiya, Germaniya kabi mamlakatlarda bunday tizimlar bojxona qoidalariga moslashtirish asosida 20 yildan ortiq vaqt ichida yaratilib foydalaniloqda. YaAATning bosqichma-bosqich dasturini amalga oshirish bo'yicha ishlarni tashkil qilish uchun DBQ qoshida Bosh ilmiy-axborot hisoblash markazi (BIAHM) tashkil qilinib, YaAATni yaratishni joriy qilish va

foydalanishni tashkil qilish yuzasidan ilmiy ishlab chiqarish tashkiloti hisoblanadi. 2020-yildagi COVID-19 epidemiyasi butun dunyo uchun AKT foydasini yana bir bor tasdiqladi. Ma'lumotlarni tez va aniq tahlil qilish soyosati Xitoyda soatiga 16 000 paketni qayta ishlashga o'z faoliyatini yo'naltirdi. Bojxona olishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarning "xilma-xilligi" deyarli hayratlanarli va tushunarsiz nisbatlarga etadi, masalan, tuzilmagan va yarim tizimli skanerlangan hujjatlar, rentgen tasvirlari, video tasmlar va GPS ko'rsatkichlari.

1-rasm. Bojxona tizimida risklarni boshqarish tizimi

So'nggi yigirma yil ichida mintaqaviy savdo bitimlari (RTA) soni sezilarli darajada oshdi. RTA - bu ikki yoki undan ortiq sheriklar o'rtasidagi o'zaro imtiyozli savdo shartnomalari bo'lib, ular JST tomonidan ma'lum qoidalarga muvofiq ruxsat etiladi. JST ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yil fevral holatiga ko'ra, 321 ta ana shunday bitimlar, 2000-yildan beri 242 tasi amalda bo'lgan. Ushbu bitimlarning faqat 17 tasi bojxona ittifoqidir.

Takliflar. Robotik jarayonlarni avtomatlashtirish (RPA) biznes-jarayonlarni avtomatlashtirishning yangi shakli bo'lib, u mashina yoki dasturiy ta'minotning oldindan dasturlashtirilgan vazifani takroriy, lekin odamlarga qaraganda ancha yuqori samaradorlik bilan bajarish qobiliyatidan foydalanadi. Bulutli hisoblash - bu foydalanuvchi tomonidan to'g'ridan-to'g'ri faol boshqaruvsiz kompyuter tizimi resurslarining, ayniqsa ma'lumotlarni saqlash va hisoblash quvvatining talab bo'yicha mavjudligi. Bulutli hisoblash dasturiy ta'minot ilovalarini ishlatish va ularga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq moliyaviy va infratuzilmaviy muammolarni samarali hal qildi, chunki u ilgari talab qilinadigan umumiy egalik xarajatlarini yengillashtiradi. Yuqoridagilarni inobatga olgan holda quyidagi takliflar mavjud :

- bojxona jarayonlari, texnologiyalari, normativ asoslarni va hujjatlarni shakllar va standartlarga keltirish;
- bojxona baholash holatlari va tovarlarning yangi xillarini yaratishda ob`ektiv o'lchovlarni ishlab chiqish va joriy qilish;
- tovarlarni tekshirib chiqish va rasmiylashtirish jarayonlarini alohida ajratilgan holda o'tkazish;
- vaqt jihatidan uzoq nazorat muddatini talab etadigan tovarlarni kuzatish va nazorat tizimini yaratish (vaqtinchalik olib kelish, olib chiqish, reeksport, barter jarayonlari, va boshqalar);
- xodimlarni eskilikka xos jarayonlar bilan band qilish darajasini kamaytirish, bojxona organlari xodimlarini tashqi iqtisodiy faoliyatning turli xildagi holatlarini chuqur va mazmunli tahlil qilishga yo'naltirish, hisob-kitob hujjatlarini tuzishda mehnat sarfini kamaytirish bilan birgalikda ularning puxtaligini oshirish

Xulosa. Bojxona ma'muriyatlari nafaqat deklaratsiyani qayta ishlash, balki ichki operatsiyalar va boshqaruv qarorlarini qabul qilishni qo'llab-quvvatlash uchun mavjud va yangi AKT tizimlarining imkoniyatlaridan to'liq foydalanish orqali o'z faoliyatini yaxshilashi mumkin. Bunda bojxona ma'muriyatlari rahbariyati AKT faollashtiruvchi ekanligini bilishi kerak, shuning uchun AKT bo'yicha rejalarni umumiy strategik rejani qo'llab-quvvatlovchi yaxlit tarzda hal qilish, shuningdek, to'plangan ma'lumotlar va ma'lumotlarning keng omboridan foydalanish zarur. Shunday qilib, bojxona ma'muriyatlarining yuqori rahbariyati ularning murakkab tashkilotlarini raqamli transformatsiya qilishda muhim rol o'ynaydi. Yuqori rahbariyat tegishli tuzilmalarga egalik qilishi va tashkil etishi, AKT va raqamlashtirish bo'yicha sa'y-harakatlarning strategik yo'nalishlarga mos kelishini ta'minlash uchun zarur nazorat mexanizmini yo'lga qo'yishi, zarur byudjet va huquqiy yordam bilan ta'minlashi, bu ish uchun mas'uliyatni to'g'ri belgilashi va pirovardida erishilgan natijalar uchun javobgar bo'lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Таирова, М. М., & Рахматуллаева, Ф. М. (2015). Условия формирования инновационной экономики. Наука 21 века: вопросы, гипотезы, ответы, (1), 115-118.
2. Таирова, М. М., & Гиязова, Н. Б. (2016). Поддержка предпринимательской деятельности в Узбекистане. International scientific review, (2 (12)), 105-107.

3. Таирова, М. М., & Кодирова, Н. Р. К. (2020). Инновация-концептуальная основа модернизации. Наука и образование сегодня, (2 (49)), 35-36.
4. Таирова, М. М., Абдуллаев, А. Ж., & Гиязова, Н. Б. (2016). Особенности маркетинга в агропромышленном комплексе. In Современное экологическое состояние природной среды и научно-практические аспекты рационального природопользования (pp. 3871-3873).
5. Таирова, М. М., & Гиязова, Н. Б. (2016). Роль маркетинга в сфере агропромышленного комплекса Узбекистана. In Современные тенденции развития аграрного комплекса (pp. 1616-1620).
6. Niyozova, I. (2021). Mechanism of Implementation of Mandatory Health Insurance in Uzbekistan under Conditions of Increasing Integration Processes. Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz), 7(7).
7. Odinayeva, N. F., Bakayeva, M. A., & Giyazov, B. B. (2022). Intellectuals with Higher Education in the Economy and Ways to Increase their Competitiveness. Miasto Przyszłości, 84-86.
8. Niyozova, I. (2021). The Transition to the Green Economy and the Importance of Strategy. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 8(8).
9. Niyozovna, N. I. (2023). Ways to Increase the Competitiveness of Enterprises through Digital Marketing Strategies. European journal of business startups and open society, 3(12), 154-157.
10. Niyozova, I. (2024). Improving the use of marketing strategies of enterprises in social networks. Центр научных публикаций (buxdu.uz), 45(45).
извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/11592
11. "The 4 faces of digital marketing" American Marketing Association. August 22, 2019.
12. Сайфуллаева, М. (2022). Инновационные маркетинговые решения и их эффективность в определении ёмкости рынка строительной продукции. Центр научных публикаций (buxdu. Uz), 25(25).